

Així com la mateixa aviació dotada d'un suplement receptor d'aigua, el qual permetés de sufocar incendis forestals. No és cap somni de ciència-ficció el fet que cada comarca disposi d'un aeròdrom, si més no, per a la categoria Stol. El tren és per al transport de milers de tones.

Una altra qüestió és saber si amb el lignit que s'extreu de les nostres mines, hom pot treure'n carburant sintètic; i a quin preu

aproximat resultaria. Pensem que pel que fa a la crisi energètica, no fem més que començar. Per tant, s'imposa de fer un balanç de tot allò de què disposem, del qual es pugui treure energia.

Tornant al ferrocarril, sigui de via estreta, de via internacional, de via espanyola, de via única, de via doble, electrificat, amb màquina diesel, àdhuc amb vapor, el tren sempre és positiu, i sempre equival a progrés, en el bon sentit

del mot. Hi ha gent afeccionada al ferrocarril, també diria nostàlgica. No, no és aquest el meu cas. Jo postulo pel tren com a superació de la baluerna que ha representat el fet que cada família tingui un auto. La despesa energètica s'ha multiplicat per cinc-cents o més, d'ençà de la fabricació del Seat 600, a finals dels anys cinquanta. Ara toquem sostre, i tocant a transports i a l'actual penúria en carburants líquids, s'imposa

un retorn al tren, injustificadament arraconat pel *boom* dels anys cinquanta i seixanta. Un altre tema vital és el transport marítim, de cara als Països Catalans, que pot ser de cabotatge o bé oceànic. Total, crec que són temes que s'han de tractar exhaustivament i han de ser un estímul per a la Generalitat. Endavant!

(Lluís Morera)
Andorra

(ficció)

EN EL CENTENARI DE VALERIA CABRERA I PRATS (1881-1931)

per Antoni Munné-Jordà

Aquest desembre, pràcticament tres mesos després de la inauguració dels jardins i el llac de la plaça de Gaudí –segons el projecte, lamentablement desfigurats, de Nicolau M. Rubió i Tudurí–, s'escau el centenari del naixement de Valerià Cabrera i Prats, el projectista de jardins, científic i artista, que fou peoner de la jardineria subterrània a casa nostra, i va estar molt vinculat a l'arquitecte de la Sagrada Família. (ciència) no podia deixar passar per alt aquesta commemoració.

Antoni Munné-Jordà (Barcelona, 1948) és escriptor. Ha publicat el llibre *Damunt un blanc així com el del paper* (1978), i contes, narracions i articles a diverses revistes catalanes. Regularment publica contes infantils al quinzenal "Tretzevents".

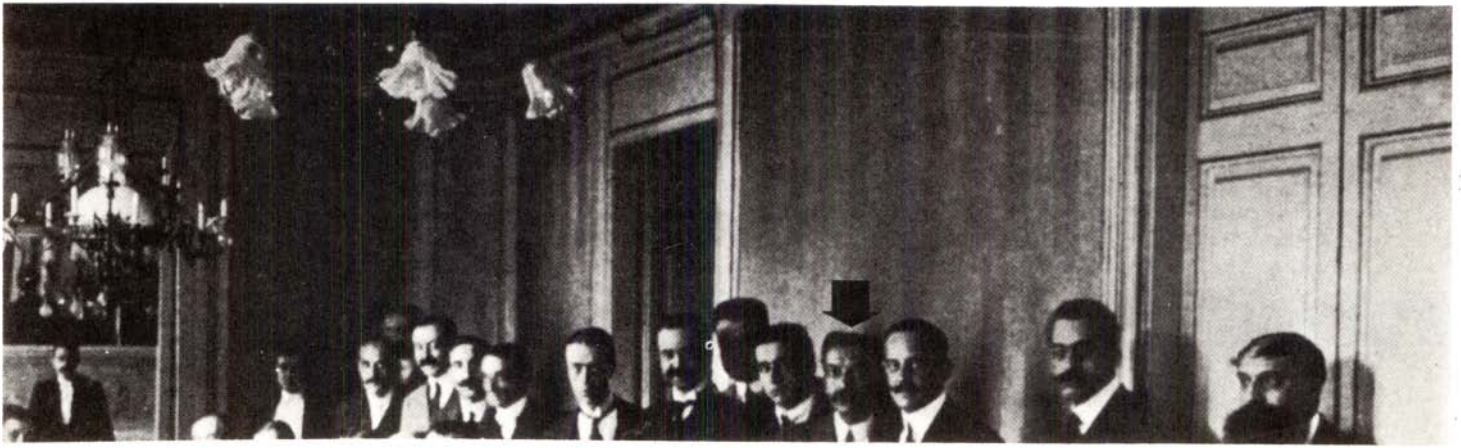
Nascut a Barcelona el 15 de desembre de 1881, dia de sant Valerià, sembla que ja de molt jove Cabrera i Prats demostrà inclinacions per la jardineria. Una de les primeres notícies que en tenim és de quan pel gener de 1899 col·laborà amb Miquel Utrillo en l'agencament de l'escenari del Teatre Líric, convertit en jardí en ocasió de presentar-hi Adrià Gual la sessió d'abonament d'*Ifigènia a Taurida*, de Goethe, en traducció de Joan Maragall. El jove Cabrera sembla que s'encarregà de transportar una sacada de branques de lledoner, que el marquès d'Alfarràs cedí especialment per a la representació, des de la torre del marquès, el famós Laberint d'Horta, fins al teatre, al carrer de Mallorca entre els de Claris i de Provença, tasca que Valerià Cabrera i Prats complí amb una puntualitat exemplar i per la qual fou felicitat pel creador del Teatre Íntim. Aquesta és també la primera dada que tenim del seu acostament als ambients modernistes, i que ja no s'havia d'interrompre.

Autodidacte, es relacionà tanmateix amb gent de formació científica, que ben segur li aportaren el mètode rigorós que observà en els seus treballs. En el camp de la botànica seguí Estanislau Vayreda, germà del pintor Joaquim i de l'escriptor Marià, filocarli com ells, i es desplaçà sovint a Olot i recorregué la Garrotxa participant de l'esperit de l'excursionisme científic. Però més l'havien d'influir els arquitectes amb qui es relacionà i amb els quals col·laborà: Domènec i Montaner i Antoni Gaudí.

L'any 1905 el trobem precisament al costat de Domènec i Montaner treballant a les obres del Palau de la Música Catalana. No hem pogut arribar a esbrinar l'origen del contacte entre el prestigiós arquitecte modernista i el jove Cabrera, que aleshores només tenia vint-i-quatre anys. Sembla, tanmateix, que l'actuació de Cabrera va desvetllar algun tipus de suspicàcia en algun dels col·laboradors de Domènec en aquella obra que va ocupar els més destacats artistes modernistes, un dels quals, potser el mosaïcista Mario Maragliano, motejà Cabrera amb el malnom de d'Artagnan, pel bigoti refilat i el maslet sota el llavi, que certament li donaven aparença de mosqueter, però que li haurien estat

inspirats per Buffalo Bill, a qui hauria tingut ocasió de veure actuar durant la seva estada a Barcelona el 1889. Possiblement fou Cabrera qui, sense cap altra tasca específica coneguda dins l'obra del Palau, suggerí a Domènec i Montaner d'aprofitar la cisterna que s'obria sota el claustre de l'antic convent de Sant Francesc, que havia ocupat el solar on bastien el Palau, per fer-hi un llac subterrani, que Cabrera comptava proporcionar d'aigua corrent provinent d'una desviació que va projectar al llit subterrani del rec Comtal, el popular Rego Mir. Sembla fora de dubte que el llac, desconegut de molts barcelonins actuals, fou dut a terme per Valerià Cabrera i Prats mateix. En fóra una prova el text que ell signà en resposta a la insídia que havia publicat una revista de l'època, segurament "El Diluvio", que assegurava que la clara boia que Granell havia fet al centre del sostre del Palau era una reproducció, a escala salvatge, del mugró esquerre d'una *vedette* de La Buena Sombra –van arribar a dir que la famosíssima Nita Jo–, a qui se li hauria tornat groc per un excés de laudanum. Cabrera hi respon rotundament que la forma del vitrall del sostre es correspon amb la del llac subterrani.

Sembla que per a aquest llac, i no havent-hi resolt encara el problema de l'enllumenat per mitjans naturals –la qual cosa reeixiria de fer en la seva obra cabdal, el jardí subterrani–, Cabrera va fer portar alguns exemplars de fauna abissal: peixos sense ulls d'espècies desconegudes als Països Catalans i que s'haurien sentit al seu element als soterranis del Palau. La descoberta d'uns suposats éssers aquàtics misteriosos en una claveguera de Sabadell pel setembre i per l'octubre d'enguany ha tornat a posar d'actualitat el llac subterrani de Cabrera i Prats i la seva fauna. Segons els científics que s'hi han referit, alguns exemplars del Palau podrien haver remuntat el rec Comtal fins a tornar al Besòs, i d'aquest, sempre en sentit invers al corrent, haurien seguit el curs del Ripoll fins a Sabadell. La Conselleria d'Agricultura, Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Catalunya sembla que té previst d'elaborar un estudi seriós sobre l'afer, per a la qual cosa caldria una col·laboració estreta amb l'Ajuntament de Barcelona, atès que aquesta fuga de peixos abissals, d'espècies desconegudes, podria estar relacionada amb l'aparició de certes esquerdes alarmants que s'han produït en alguns edificis del barri de Sant Pere, i que han obligat a apuntalar-los. Interessos polítics, però, sembla que s'oposen a la necessària col·laboració entre els dos òrgans administratius establerts a la ciutat. Esperem que s'obviï

aviat les diferències i hom informi la població sobre l'estat d'aquesta fauna que, en prop de vuitanta anys, es podria haver multiplicat en proporcions incalculables pel subsòl de la ciutat.

La participació de Cabrera en la construcció de la seu de l'Orfeó Català li hauria donat ocasió de familiaritzar-se amb les noves tècniques de l'arquitectura i de l'enginyeria. Així, ja abans de 1908, sembla que va passar a treballar a l'obra de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau, sempre seguint Domènech i Montaner. Aleshores inicià el seu projecte més ambiciós: el jardí subterrani que havia d'unir l'hospital amb el temple de la Sagrada Família. Quatre anys hi va treballar a partir de l'entrada que hi obrí al jardí de l'hospital. Tanmateix, l'any 1912 Domènech i Montaner donà per acabada l'obra de l'hospital: enllestits els pavellons i la xarxa de comunicacions subterrànies, no se sap que s'ocupés més del jardí de Valerià Cabrera, que ja deuria estar força avançat. Sembla que a partir d'aleshores Cabrera va passar a col·laborar amb Gaudí, sempre amb el pensament fit en la conclusió de la seva obra magna.

Anteriorment ja es deuria haver establert alguna col·laboració entre els dos arquitectes i Cabrera, concretament pel que fa a la realització del jardí que havia d'unir les dues grans obres. És de 1910 un curiós text amb una esmena no menys curiosa i que vaig trobar casualment, així com d'altres valuosos documents referits a l'obra de Cabrera, entre els papers inèdits del qui aleshores era l'arquitecte municipal de Centelles (Osona), Anselm Capdevila i Prats, cosí de Cabrera i oncle-avi del qui signa. Es tracta de l'original manuscrit d'una entrevista feta pel meu parent a Domènech i Montaner i que possiblement havia de ser publicada a "La Veu de Catalunya", però que ignoro per quins motius no hi va arribar a sortir. En un moment donat, Domènech hi diu: "Vam anar fins al temple d'En Gaudí, tot fent bolets." Una rectificació, ben segur que de la redacció del diari, hi substituï "fent bolets" per "fent voltes". Qui va corregir el text, doncs, ignorava l'existència del jardí subterrani, que segons això ja devia contenir algunes espècies micològiques, i per això hauria pres per un error de transcripció allò que no era més que un detall de la ruta que unia l'obra de Gaudí i la de Domènech: el jardí de Cabrera. En una entrevista recent publicada a "Serra d'Or", Joan Llarch, contestant una pregunta de Jordi Coca, afirmava que estava acabant un llibre sobre Gaudí en el qual demostra que l'arquitecte es drogava amb bolets mentre construïa la Sagrada Família. ¿Fóra molt arriscat deduir que els bolets eren cultivats al jardí de Valerià Cabrera? Que eren els mateixos a què es referia Domènech? Que l'esmena de la redacció de "La Veu de Catalunya" pot no ser tan ingènua com sembla a primer cop d'ull? Esperem que el llibre de Joan Llarch donarà més llum sobre aquest afer.

Paral·lelament a la seva preparació en les arts aplicades en relació amb la construcció (hi ha indicis que hauria rebut ensenyaments al taller que Domènech i Montaner muntà al seductor "Castell dels Tres Dragons"), Cabrera no deixà d'investigar en el camp de la botànica i en el de la jardineria. Així, el trobem l'any 1915 entre els primers que entren en contacte amb Forestier al moment que el famós dissenyador de jardins arriba a Barcelona cridat per Cambó. Al seu costat Cabrera tingué ocasió de combinar les seves afeccions: sembla que hi col·laborà en el projecte d'enjardinament de la Font del Gat, dirigit per Forestier. Cabrera hi féu càlculs referits al volum de sorra que hauria de contenir allò que als seus papers anomenava el "pixacà", un mot vigorós encunyat per Cabrera i que potser fóra un precedent del carrincloníssim, bé que harmontitzat, "pipi-can" que designa un dels espais que adornen la plaça de Gaudí. Tot amb tot, el projecte de Cabrera no arribà a terme, possiblement per l'oposició de certs membres de la Societat Protectora d'Animals adscrits al lerroixisme.

És justament en aquesta època i en aquell lloc que es produeix el més gran descobriment de Valerià Cabrera. Just arran del cementiri de Montjuïc, possiblement la nit de Sant Joan de 1916, Cabrera va trobar

alguns exemplars de la raríssima *Athyrium filix lucerna*, que alguns anomenen *Lampyris filix*, la falguera fosforescent. Era justament la planta que necessitava per al jardí subterrani. Durant dos anys va abandonar qualsevol altra activitat per dedicar-se a investigar-ne les característiques. Sembla que amb uns procediments molt rudimentaris (hom ha parlat d'una barretina de colar cafè i una mà de morter d'olivera mallorquina) va arribar a aïllar-ne la cèl·lula productora de luciferina, però no li va servir de res perquè es va pensar que tenia propietats fotosintètiques i la va deixar massa estona al sol i se li va cremar; mai més no la va poder aïllar.

L'any 1918, en què Gaudí passa a dedicar-se exclusivament a la Sagrada Família, Cabrera pot donar un nou impuls al seu jardí. Tanmateix, el seu projecte d'iniciar immediatament una plantació a gran escala de *Lampyris filix*, que hauria dotat el jardí d'enllumenat natural permanent, sembla que va ser boicotejat, àdhuc amb mitjans violents, per elements incontrolats a sou de la Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, coneguda popularment per La Canadencia, la companyia que monopolitzava l'enllumenat elèctric. Això provocà la reacció dels mateixos obrers de l'empresa, que, moguts també per d'altres reivindicacions pendents, com ara la jornada de vuit hores, iniciaren una llarga vaga en la qual es destacà el nom de Salvador Seguí, el Noi de Sucre.

A desgrat de tots els entrebancs, el 1926, a la mort de Gaudí, el jardí era pràcticament enllestit, i plantat de *Lampyris filix*. Cabrera, però, sofí una dura decepció davant el caire que prengueren les coses a partir d'aquell moment, ell que comptava veure el temple conclòs i el jardí inaugurat al mateix temps. La Dictadura de Primo de Rivera, que escapà tantes realitzacions catalanes, deturà definitivament el jardí subterrani de Valerià Cabrera.

Després d'aquesta data, i fins a la seva mort, Cabrera encara tingué algun contacte amb Rubió i Tudurí i amb Carles Buigas, els quals assessorà mentre treballaven en l'enjardinament de Montjuïc, tot i que ell observà una actitud molt crítica davant el caire anticatalà que la Dictadura donà a l'Exposició de 1929.

Acabada la Dictadura, Valerià Cabrera intentà interessar diverses personalitats en el seu jardí subterrani, però l'atenció general s'abocava al nou clima polític que havia de dur a la proclamació de la República, el 14 d'abril de 1931. Cabrera morí pel febrer d'aquell any, sense arribar a veure el canvi de règim.

Fa tot just un any que hom tingué esperances d'un nou impuls per al jardí subterrani de Cabrera quan l'Ajuntament de Barcelona, a través del regidor de Circulació, Jacint Humet, anuncià el projecte de tallar al trànsit l'avinguda de Gaudí (que, a causa de la inestabilitat que hi produeix el jardí, al seu moment ja va fer alterar la continuïtat de la quadrícula de l'Eixample de Cerdà). Tanmateix, l'imperi de l'automòbil sembla que ha impedit definitivament una mesura que al capdavant hauria repercutit en la seguretat dels mateixos automobilistes: no és probable que Cabrera hagués arribat a preveure l'envergadura del trànsit que arribaria a circular per damunt del seu jardí i, a més a més, el desenvolupament que poden haver assolit les *Lampyris filix* els darrers cinquanta anys i el volum de terra que poden haver arribat a devorar les seves arrels permeten de suposar que gran part de la ciutat recolza damunt una base falsa i que el perill d'ensulsiada no és gens menyspreable.

Per la seguretat dels ciutadans, per interès de la ciència, per la recuperació de la veritable fesomia de la ciutat, de les seves arrels, i per retre un homenatge de desgreuge a la figura de Valerià Cabrera i Prats en el seu centenari, potser aquest fóra el moment de revisar la seva obra i, si s'escau, d'obrir al públic el jardí colgat que posaria la nostra ciutat al capdavant de la jardineria subterrània europea i mundial.